

EL PENSAMENT BÍBLIC DE FELIP DE MALLA

per Manuel BALASCH i RECORT

1. L'abast del present treball¹ és forçosament molt modest, per exigències òbvies de temps i d'espai; es limita a una referència més aviat sumària a punts fonamentals. Atès tanmateix que és possible oferir una perspectiva prou estimulante del pensament de Felip de Malla sobre la Bíblia, he acceptat amb goig l'encàrrec de contribuir, amb el rigor desitjable, a la commemoració d'aquest centenari tan important ensems per al país i per a l'Església catalana.

2. De Felip de Malla (1377? - 1431) podem dir que és un dels grans desconeguts de la cultura i literatura catalanes, en el sentit que, tot i havent escrit una obra ingent i d'una altíssima categoria, fins ara no es veurà redimit de l'obscuritat en què l'havien deixat la negligència secular, pel que fa a ell, dels estudiosos del país, llevat d'honroses excepcions. En un llibre, que es titula *Correspondència política*, i que mentre redacto aquest article ja està en procés d'im-

---

1. Les fonts d'aquest treball són: a) el text del manuscrit barceloní BC 465 del *Memorial del peccador reemut*, de Felip de Malla.

b) La llarga i admirable introducció, que ocuparà tot el primer volum de l'obra, que JOSEP PERARNAU ha redactat a l'edició de *Correspondència política de Felip de Malla*; en el moment en què redacto aquest article el llibre es troba en curs d'impressió, i l'autor me n'ha cedit gentilment un joc sencer de galerades.

c) Un article molt interessant, publicat per P. GLORIEUX a la revista *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 44 (1977), 127-149, titulat *Les années d'études de Pierre d'Ailly*, que illustren molt bé els anys que Felip de Malla passà d'estudiant a París.

d) Com a introducció general molt útil per a veure les estructures de la Universitat medieval i renaixentista cal llegir l'entrada *Universidades* de l'enciclopèdia teològica *Sacramentum Mundi* publicada per la casa Herder.

Naturalment, a causa de la importància de l'obra, m'ha calgut tenir sempre davant dels ulls la *Història de la Literatura catalana III*, de MARTÍ DE RIQUER, Esplugues de Llobregat 1964, pàgs. 387ss.

pressió avançat, Josep Perarnau illumina tots els aspectes de la personalitat de Felip de Malla; aquí, de manera molt resumida, tot servint-me bàsicament d'unes galerades de la seva obra completa, que l'autor ha tingut la gentilesa de deixar-me, donaré els trets biogràfics fonamentals.

Nascut a Barcelona, rebé la tonsura clerical l'any 1387 a la catedral barcelonina, cosa que l'introduí ensems en el món eclesiàstic i en el dels estudis corresponents a la categoria social de la família en què va veure la llum. A Barcelona, doncs, des de l'any 1388 estudià gramàtica llatina enfocada des d'una perspectiva lògica, escolàstica, i estudià segurament també rudiments de filosofia escolàstica.

Sembla que la família dels Malla o bé va jugar un paper important en el procés que culminà en l'obediència de Joan I al papa d'Avinyó Climent VII, representat a la coronació d'aquell pel cardenal d'Aragó Pedro de Luna, o que almenys fou molt apreciada d'aquest, perquè quan el papa d'Avinyó fou aquest últim, el setembre de l'any 1394, començà a protegir Felip de Malla d'una manera ostensible, amb una canongia i prebendes que l'alliberaren, segurament, de preocupacions econòmiques. És indubtable que ja en aquesta època Felip de Malla havia demostrat, ensems, una forta predisposició als estudis teològics i literaris, i una notable capacitat.

L'any 1395, després d'haver estudiat, potser, tres o quatre anys també a Lleida, passà a París, on, per primera vegada a la seva vida descobrí els clàssics llatins pre-cristians. Alhora, però, hi ha un detall que ja revela en Felip de Malla el futur home polític: el rei Martí l'Humà li encarregà unes gestions personals per tal d'aconseguir que els celestins fundessin una casa en el palau reial de Barcelona. Però, evidentment, l'ocupació capital de Felip de Malla a París és l'estudi de la teologia, que ell, tot recollint les directrius de Gerson, entendre fonamentada en l'especulació; però, desviant-se palpablement del seu mestre, raonarà també amb un ample suport escripturístic, com oportunament veurem.

Des de la seva sortida de París, abans d'acabar el curs 1407-1408, Felip de Malla comença ja una doble dedicació, que li serà definitiva, a l'activitat pública i a la literària. L'activitat pública, política, té, primer, una etapa d'abast relativament modest, fins a l'any 1415, en què intervé en la fase conclusiva del Concili de Constança, àdhuc personalment en l'elecció de Martí V. És el moment culminant de la seva trajectòria pública (1415-1418). Des d'aleshores s'aparta, si bé

que parcialment, d'aquestes activitats, i es concentra més en l'estudi, que comparteix amb un servei públic a la ciutat de Barcelona, a Catalunya i, en el bienni final de la seva vida, a tot Espanya. El llibre de Perarnau conté una exposició molt àmplia de tots aquests temes, a la qual remetem els interessats.

3. Sobre l'obra escrita de Felip de Malla cal subratllar que, de llibres, sembla haver-n'hi només dos, un de perdut, el *Planctus de materia schismatis*, i el conservat, el *Memorial del peccador reemut*, dividit en dues parts, corresponents a manuscrits diversos, el barceloní de la Biblioteca de Catalunya 465 i el valencià de l'arxiu catedralici d'aquella ciutat 154. Posseïm, en canvi, una gran quantitat de lletres i sermons, els quals ell sempre redactava acuradament, àdhuc en els períodes més agitats de la seva vida, com durant les seves intervencions al concili de Constança. De tot aquest material en fa una minuciosa exposició Josep Perarnau en el seu llibre.

4. El *Memorial del peccador reemut* és un tractat teològic vastíssim, que, vertebrat de dalt a baix pel tema únic de la redempció del llinatge humà realitzada per Crist, contempla una temàtica variadíssima, dogmàtica, moral, jurídica i àdhuc literària, relacionada sempre directament, d'una manera profunda, amb l'entorn, ciutadà i religiós, viscut per l'autor, de manera que es pot dir, fins i tot, que el *Memorial*, en bastants llocs, és un document il·lustratiu de la vida quotidiana d'aquella Barcelona a cavall del segle XIV i XV.

Tot i les dimensions, realment considerables, de l'obra, degut al fet d'estar dotada d'un *leit-motiv* tan sòlid com permanent, i sempre actiu a primer terme, no és gens difícil indicar els components, jo diria fàcilment aïllables, del seu entrellat, emprats amb sàvies justesa i mesura, i encadellats d'una manera tan fina i imperceptible que, en el *Memorial* no s'hi veuen solucions de continuïtat, i només un esforç reflexiu d'anàlisi permet traçar les fronteres, que indubtablement hi són, és a dir, les inflexions i viratges en el recorregut, únic, de la temàtica central del llibre, la redempció. L'art de la transició, en efecte, és usat per Felip de Malla amb una mestria absoluta, assimilada segurament en el tracte amb autors pagans i cristians preferentment literaris, de manera que l'estructura del *Memorial*, concèntrica i centrípeta, no és ni tortuosa ni desequilibrada.

Altrament, de vegades també es poden veure, en el *Memorial*, plantejaments en profunditat. Vull dir que davant d'un tema, d'un aspecte concret, es nota perfectament que Felip de Malla l'ha vist

no des de perspectives distintes, sinó des d'una de sola, que ofereix tanmateix solucions a diversos nivells i, en aquest cas, si se'm permet la comparació, jo diria que l'autor fa, i ens proposa, una escalada, racional i mística ensems moltes vegades, que, després d'oferir-nos una panoràmica cada vegada més generosa i àmplia en la contemplació del tema respectiu, culmina en un desenllaç total, en una solució que ja no deixa recel, en una satisfacció plena i irreversible. Aquest tractament en profunditat caracteritza, a més, tot el *Memorial*, que és una gloriosa ascensió, en la seva primera part, en el manuscrit barceloní, cap a la conformitat, reeixida, de Crist i la Verge Maria, en la mort d'ell per a redimir el llinatge humà.

6. De manera que, d'una faisó breu, però suficient, procuraré illustrar ara el que he dit, invertint, però, amb vista a una major coherència de l'exposició, els temes que he indicat: l'art de la transició emprat al *Memorial*, les seves anàlisis en profunditat i, finalment, els components bàsics que s'entretreixeixen en la seva constitució.

7. La intel·ligència correcta de tot això pressuposa aquí una exposició de l'estructura global del text del manuscrit barceloní. Després d'un breu prefaci, el capítol primer, la redacció del qual és, quasi amb certesa absoluta, una refosa feta només de cara als lectors, del sermó pronunciat per Felip de Malla davant del rei Alfons el Magnànim el Divendres Sant de l'any 1419, és una explosió completa del que serà el llibre:

a) divinitat de Crist, 2b²:

Dien les glosses que aquest centurió, considerant la gran, poderosa e alta veu de Jesús, com ab molt sforçat e vigorós crit dix: «Pare, en les mans tues coman l'esperit meu», donant-li glòria per vera testificació, lo confessà ésser ver fill de Déu, e per consegüent ver Déu, car home axí angustiat... no fóra stat potent per fer tan alta clamor.

b) la passió fou satisfactòria de tots els pecats, comesos i possibles, del llinatge humà, 4d:

2. Els folis del manuscrit barceloní tenen dues columnes de text a l'anvers i dues al revers, que assenyalem amb les lletres a, b, c, d. De manera que el número en xifres aràbigues indica el del foli o pàgina (indicat quasi sempre al manuscrit amb xifres romanes, però alguna vegada en aràbigues també, perquè la numeració original s'esborrà; aquestes xifres aràbigues de la paginació responen clarament a una mà molt moderna), i la lletra, la columna, de la primera a la quarta, respectivament.

la segona rahó o causa de la sua mort dolor suprema era, car aquella passió era satisfactòria de tots los peccats de l'humana linatge. E no tan solament havia sufficiència de satisfer per aquels, mas per infinits si ésser poguessen.

c) Preeminència absoluta de la Verge Maria en l'entitat i en el desenvolupament del misteri de la redempció. Això en el *Memorial* és molt important; des del capítol vuitè fins al final del manuscrit barceloní la Verge Maria farà d'advocada del seu fill Jesucrist davant de l'escola o disputació acadèmica, en què, sota la presidència de Déu Pare, com a mestre president, es debat la conveniència (en rigor no la necessitat metafísica) de la mort redemptora de Crist; tot referint-se al text d'Isaïas «justus perit et non est qui recogitet in corde suo», 3d:

e nota que no diu «no és alguna», mas «nengun», en significació masculina, segons denota aquella dicció relativa «qui», car vol exceptar la Verge Maria, axí com feu en altre loch del seu libre, ço és a lxxiii capítols, com dix en persona de Jesuchrist torcular etc., la mort he yo tot sol calcigada, car ni àngel ni home gentil ni juheu m'i an ajudat, e de les gents totes del món no y a home mascle ab mi. Açò dix per no metre la Verge Maria en nombre dels altres, la qual, segons diu aquí la glosa, estech e perseverà feel al seu fill en la sua passió, ne declinà per alguna temptació ni persecució. O franch saffir de color celestina, e cast smaragde de gran perfecció! No perdist may, Verge Maria, la vera fe de la divinitat del teu fill preciós ni de la sperança de resurrecció...

d) qüestió teològica, molt present al *Memorial*, de la no repugnància i acord de la voluntat divina de Crist amb la del Pare, que s'ampliarà, observant els límits deguts, a la Verge, mentre que la voluntat humana evidencia una repugnància que, naturalment, no és eficaç, 7a:

mas per tal com lo vocable de contradicció de volentats pot inportar dubitació, devem considerar que la contradicció de la sensualitat de Jesús a la mort proposada no era per rebel·lió ne per repugnància al voler divinal, al qual era concorda en ço que volia e en la manera en què ho volia, ço és, en mort e en morir per mort ignominiosa per peccadors inflicta, mas per una aderència de amor a la pròpia vida e permanència de aquella, la qual és natural... per la qual demostrava que havia nostra carn humana...

8. El capítol primer, doncs, és una unitat coherent i closa en si mateixa, que conté *ab ovo*, germinalment, tota la matèria que com-

pondrà el *Memorial*, àdhuc referències a teòlegs més o menys contemporanis a l'autor, com Felip Cancellor (4a), a sants Pares, sant Jeroni (3a), i a autors pagans, Aristòtil (5c) i Sèneca (6d).

9. Els capítols següents, del segon al setè inclusivament, tenen, en llur forma general, una clara influència de la literatura apocalíptica bíblica; penso, fonamentalment, en el llibre de l'Apocalipsi i en la segona part del llibre de Daniel. En efecte, Felip de Malla se'ns presenta aquí com a subjecte d'un seguit de visions. No és aquest el lloc de descriure-les detalladament, però resulta adient donar-ne una referència sumària.

10. En el capítol segon l'autor contempla el sol i el compara amb Déu Pare, sol de justícia; referint-se a aquesta, salta la qüestió, tan fonamental en tot el *Memorial*: per què la justícia divina abandonà el Fill en la passió? Continua la contemplació: el sol s'obscurix i es fa de nit: prolongada allegoria de la tenebra com a símbol de l'absència de Crist. Continua la contemplació: l'autor escolta el plany i les consideracions de la Verge, desposseïda del seu Fill. La visió pròpiament dita s'acaba a 10b, però després d'un breu intermedi, en el qual l'autor s'exhorta a si mateix a compadir-se dels sofriments de Crist, comença, sense que l'autor ho indiqui explícitament, una segona visió, en què l'àngel de l'hort de Getsemaní adreça a Crist un llarg parlament que el caracteritza com a lleó, emprant textos de l'Esclitura, com a llum..., el consola, li descriu la seva excelsa dignitat, alludeix a la seva excelsitud, tan oposada a la de pagans com Cató, Caius Marius i Lucrecia, que moriren per supèrbia. El discurs de l'àngel és molt llarg, i conté molts altres elements i punts concrets, però els indicats caracteritzen a bastament el que aquí s'intenta.

11. El capítol tercer conté un seguit de tres visions. En la primera, breu, l'autor, que mirava la catedral barcelonina, veu com se li esvaeix dels ulls, i veu un altre temple meravellós que, tanmateix, s'ensorra. Sense solució de continuïtat, l'autor se sent transportat en un lloc desert, fosc, espantós, ple de sepulcres oberts amb cadàvers recent morts. Aquesta segona visió és llarga, sostinguda, i té elements canvians: hi apareixen tres dones vives, que ploren; després una ombra esgarrifosa, que confessa el seu fracàs quasi total en fer condemnar els homes. La visió es clou amb l'aparició d'una dona que venç l'ombra, seguida d'un sacerdot que aspergeix els cadàvers, que resusciten. La tercera visió d'aquest capítol és d'una importància

excepcional en tot el *Memorial*; ara ve una dona, una sibilla, que interpreta minuciosament la segona contemplació que Felip de Malla s'ha proposat. Aquí, naturalment, no exposaré la prolixa explicació de la sibilla, però, en canvi, vull subratllar el seu paper, paral·lel al que, en coneguts llocs bíblics, fan Daniel i Josep. En això hi ha un clar esforç reivindicatiu de la raó i de la saviesa profana, que el creient ha d'integrar en una totalitat amb la seva fe.

12. El capítol quart és, diríem, una unitat a part en l'estructura del *Memorial*: conté la cèlebre diatriba contra l'enveja i la maledicència que enfosqueixen la ciutat de Barcelona. La major part del capítol, l'ocupa aquesta diatriba. En la visió que, efectivament, conté el capítol, les cinc dones, que són quatre vicis, enveja, supèrbia, ira i avarícia, i la dona de Pilat, fan un paper relativament reduït, obscur i, sobretot, curt.

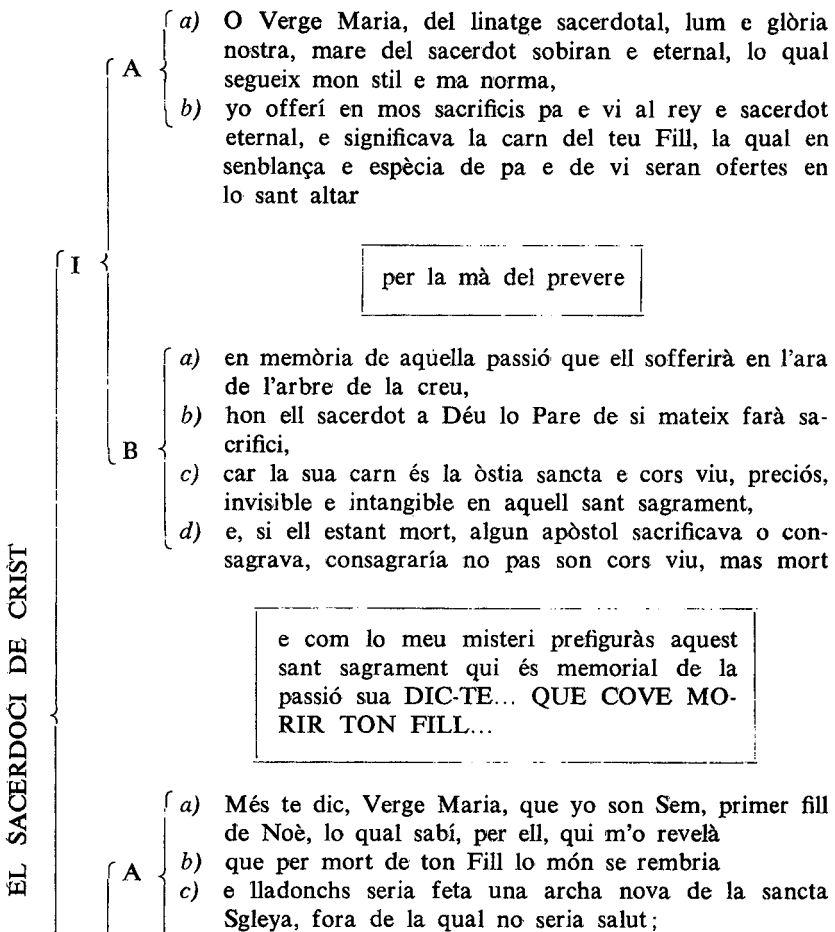
13. Els capítols cinquè i sisè seran l'objecte d'una atenció particular. Anotem, simplement, que el setè inicia una última visió que es mantindrà sostingudament fins al final del manuscrit barceloní, però de fet l'actualitat conscient d'ella s'esvaeix del tot; l'autor ens trasllada a la disputació acadèmica a què he fet referència quan he tocat el punt de la preeminència de la Verge Maria en el misteri de la redempció. De fet, les actuacions diríem, des d'aquesta perspectiva, acadèmiques, comencen en el capítol vuitè, des del qual el *Memorial* adquireix, en el manuscrit barceloní, una estructura uniforme d'arguments i contraarguments, proposats en discursos en estil directe, referents a la necessitat o la conveniència de la mort redemptora de Crist; l'estructura es manté invariada fins al capítol vigèsim, l'últim del manuscrit barceloní; la defensora de Jesús és, sistemàticament, la Verge, i els qui propugnen la seva mort redemptora, els qui van desfilar pels capítols, són patriarques, profetes, filòsofs pagans, dones bíbliques de l'Antic Testament...

14. Considerar l'art de la transició en el *Memorial* és important, perquè amb molta freqüència les argumentacions de Felip de Malla vénen donades com llums que, des de situacions diverses, il·luminen concentradament un tema o un punt concret. Però la suma habilitat de l'autor i la subtileza de les seves proposicions no permet sempre destriar a primera vista que hom ja no trepitja el terreny d'un moment abans; cal admetre que la lectura del *Memorial* no sempre és fàcil, i si bé la dificultat alguna vegada és d'origen purament retòric,

més sovint és deguda a l'acuitat del raciocini i a la transferència del lector d'una situació a una altra de distinta.

15. El principi del capítol desè del manuscrit barceloní ens forneix una bona mostra del que intento fer veure. Presenta els arguments dels set sacerdots i els raonaments de les set donzelles sobre la mort de Jesús; aquí ens interessa la intervenció del primer sacerdot Melquisedec, en la seva referència a Crist. Aquí seria absurd sotmetre a una crítica filològica o exegetica el fragment des dels coneixements actuals; cal respectar al màxim, i entendre'l en la seva intenció, el text fornit pel *Memorial*.

Melquisedec, doncs, fa una múltiple referència al misteri de Crist:

- { d) e he nom Sem, qui en lenguatge hebraych vol dir nomenat e famós; per tal son figura del teu fill gloriós, lo nom del qual és e serà divulgat, anomenat, dilatat e glorificat
- II {
- e qui l'invocarà devotament serà salvat, segons que dix lo propheta Joel. Per ço dix Salomó que lo seu nom és així com lo unguent scampat, diffús per virtuosa olor
- B {
- a) E més te dic, humil Verge Maria, que per voler de Déu me son fet appellar Melchisedech, que en ebraych vol tant dir com rey just
- b) e segons aquest nom no's lig de mi que haja pare ni mare, així com lo teu fill just e dreturer no té mare al cel ni pare a la terra
- c) e fuy rey de la ciutat de Celem, ara appellada Jerusalem, e aquest nom significa pau, la qual ella ha a ffer ab humana natura, e deu-li tant costar, que primerament se retrà a la creu.

Una bona part dels arguments presentats a la Verge abonant la mort redemptora de Crist ofereixen l'esquema general exposat, amb variacions en tot cas inessencials. Aquí dono el text del parlament en què, concretament, hi ha dos cossos d'argumentació soldats per mitjà de l'afirmació fonamental de tot el discurs: «dic-te... que cové morir ton fill...», que forma el pas d'unió entre dues perspectives diverses. La primera és la del sacerdoti de Crist, del qual és figura el sacerdoti — per l'ofrena presentada — de Melquisedec. I també aquesta primera part presenta una estructura bimembre: el membre primer es refereix principalment al sacerdoti de Melquisedec; «la mà del prevere» és la transició cap al sacerdoti de Crist, que comporta la mort redemptora d'ell. La segona part es refereix més concretament a aquesta mateixa mort, relacionada amb la salvació dels homes; Melquisedec s'identifica amb Sem, i declara que sabé per Noè la mort redemptora de Crist, de la qual sortiria l'arca de salvació de l'Església; Sem vol dir «famós» i per això és figura de Crist, que serà famós a tot el món; el segon membre es desenvolupa progressivament de manera paral·lela: interrelació entre Melquisedec i Crist; el primer prefigura l'origen temporal i etern de Jesús,

tots dos són reis de pau; els dos membres estan soldats aquí per la referència a la salvació procedent de la invocació del nom de Jesús.

La figura central de tot el parlament de Melquisedec és Crist en la seva qualitat de sacerdot i de redemptor —al *Memorial* són escasses les al·lusions a Crist com a mestre— il·luminat bàsicament des de dues grans perspectives I i II, en les quals, a llur torn, se'ns fa possible una desmembració, a cadascuna, en dos grans cossos A i B, fraccionables encara en unitats més petites. Ometo una anàlisi ulterior, que ja tindria poc interès, però es pot comprovar com l'argumentació es mòbil, com es canvia constantment de terreny, sense que això perjudiqui la nitidesa del conjunt; es pot comprovar, també, com, entre els diversos plans, el pas no és abrupte, sinó perfectament anivellat per les transicions marcades en quadre. Això és molt clar en el conjunt íntegre del parlament, i a I A, B; una mica menys a II A, B.

16. Altres vegades l'argument diríem que és d'insistència, potser d'estructura cònica o piramidal, proposat sempre des de la mateixa perspectiva, com dèiem, però cada vegada més aprofundida. Al principi del capítol quinzè del manuscrit barceloní Josuè argüeix així davant de la Verge Maria:

a) yo són Jesús, fill de Nun, qui vol tant dir com salvador fill del peixent ho avidant los altres, e açò sona que són figura del teu fill, qui és salvador fill de Pare eternal, qui totes les coses sosté e governa. b) A mi és stat posat aquest nom Jesús, qui mort Moisès he menat lo poble d'Israel en la terra de promissió, e en açò son stat figura que la ley vella dada per Moysès no menarà alguna a la pàtria de promissió celestial, mas Jesús, fill teu, lo qual yo figurava, c) e fon a mi per Moysès mudat mon nom Josuè (Numeri xiii^o) en significança que lo nom judaych per Jesús seria mudat en nom de christianisme, tant com tocha los elets dels juheus. d) Yo són aquell, lo qual diguí en lo XX capítol de mon libre que entrossús que morís lo gran sacerdot no fos en libertat lo home homicida, ni de son exili fos delliurat, e açò és figura, verge molt generosa, que entrossús que muyra lo teu fill lo humanal linatge no haurà libertat.

Tenim: a) presentació que el personatge fa de si mateix, interpretació del nom, i simbologia de Josuè; b) Josuè, com a símbol de Crist, veritable salvador del poble d'Israel, i no Moisès, representant de l'antiga llei; tal com Moisès no aconseguí introduir el poble a la terra de promissió, tampoc la llei no salva, c) però fou Moisès

el qui li canvià el nom (d'Hosee li posà Josuè, sempre respectant la grafia de Felip de Malla), en parallelisme del pas de Jesús a Crist, tot significant amb això que el canvi de nom representaria per als jueus la salvació, tal com Josuè, amb el nom canviat, salvà els seus. d) Paraula decisiva de Josuè referent als homicides, que no es veiesin lliures fins que hagués mort el summe sacerdot; els pecadors no seran lliures fins que hagi mort el summe sacerdot Crist.

La figura de Josuè és vista en aquest text com a símbol de Crist, sempre sota la perspectiva salvífica, però cada vegada d'una manera més eficient; en primer lloc genèricament, com el qui dóna vida, en segon lloc com a guia del poble d'Israel, que aconsegueix introduir-lo en el país promès, o sigui, que hi ha una primera concreció, la qual es perfila més en el tercer lloc, en què el canvi de nom proporciona a Josuè la seva entitat salvífica (reflectida, això sí, retrospectivament des de la mutació de noms Jesús→Crist; en tots dos casos el segon nom és el que salva), i culmina en el quart i últim paràgraf, en què Josuè determina la condició suprema de la salvació de l'assassí: la mort del suprem sacerdot; només la de Crist pot salvar els homes.

17. Els components bàsics del *Memorial* responen a la teologia que Felip de Malla havia assimilat durant el seu període de formació, l'especulació i l'Escriptura, si bé, com explica Josep Perarnau en el seu llibre, vistes no segons la perspectiva de Gerson, segons la qual l'especulació s'emporta la part del lleó, i l'Escriptura juga un paper més aviat il·lustratiu. No: a Felip de Malla els dos elements s'anivellen i, sobretot, es fonen moltes vegades en una unitat indissoluble. Més tard es tocarà el tema amb detall. En tercer lloc cal subratllar el paper excepcionalment important que en el *Memorial* juguen els clàssics pagans.

18. Felip de Malla no desdenya pas la teologia especulativa, ben al contrari, el lector del *Memorial* s'adona immediatament que, pel que això fa referència, no ignorava pas els plantejaments fonamentals, proposats i explicats amb nítida justesa. Una exposició diríem programàtica del paper de l'especulació per al teòleg, segons la concepció de Felip de Malla, ens la forneix el lloc 8 d:

manà ma voluntat, regina en lo regne de la mia ànima, a la mia potència intel·lectual aplicar-se a diligent estudi theològic per saber e scrutar la rahó per la qual lo innocent e reverent Jesús, qui en causa justa invocava no pas strany a qui no calgués, mas pare no pas orphe de potestat,

mas de potència transcendent, per la qual ajudar-li podia, dient-li per què l'havia deseparat, e que'l miràs, car tribulació vista mou gran e generós a compassió in ps. xxi Deus Deus respice in me, quare me dereliquisti, et lxxxiii respice in faciem christi tui, emprava amics e obligats a ell, qui, almenys en la sua necessitat e majorment extrema, fallir no li devien, dient per boca de Job a xix capítols: hajats mercè, hajats mercè e compassió de mi, e si no vosaltres, juheus orbs per furor e ira, passions iníguies, e les quals subverteixen e trabuquen la pensa juxta illud Virgílii fffuror iraque mentem precipitant, almenys vosaltres, amichs meus, als quals he dit que no appellaria servents, mas amichs, sabent que generós coratge per amistat se vincla més que per sguart, senyoria o altra temor. E per açò los romans amaven més appellar los subjugats amichs que no servents o sotsmesos: generosus est enim animus hominis et facilius ducitur quam trahatur, ut dicit Seneca. E noresmenys era de si molt just e verdader en totes les sues accions e obres, segons diu lo thema, peria temporalment, e moria deseparat de adjutori, ps^o xxi non est qui adjuvet, et Job xxv non fuit qui ferret auxilium, e per ço en aquest capítol introduix Job a si mateyx en persona de Jesús dient a Déu Pare: «yo stich a juhí d'ome qui ome he fet, e són executat per aquell e mes en creu, e tu no mires per auxiliació o deffensa de mansuet benigne e tractable, rest mudat com en jutge quasi indignat, e irat e cruell e en la rigor de la tua justícia. Car vols que pas al fill segons que demereix la iniquitat, la cual yo delir he empresa, te est constituït mon adverssari tant com toca la vida de ma humanitat.»

Aquest fragment transcrit ilustra exactament, en un compendi vigorós, sobre què és el *Memorial* de Felip de Malla:

a) un aprofundiment racional en les veritats dogmàtiques: la voluntat mana a la potència intel·lectual que s'apliqui a diligent estudi teològic per saber la raó...

b) una il·lustració bíblica: les referències a l'Escriptura, profundament arrelades a la situació, i que sostenen perfectament una aplicació normal i coincident,

c) una referència a aquella saviesa humana que, a Felip de Malla, li fou negada a Barcelona i a Lleida (on sembla que també estudià), però que descobrí a París; quant a això cal, més que no pas altra cosa, transcriure el que en diu Josep Perarnau, després de precisar l'abast dels autors llatins no cristians citats per l'autor del *Memorial*, i que aquestes citacions no es redueixen a l'ideal que Gerson veia en la lectura dels dits autors, un mer profit moral: «És veritat que tot aquest conjunt de citacions es podria reduir a "manllevar" sobretot "sentències morals", complint d'aquesta manera la indicació de l'oracle Jean Gerson. Però la realitat no és pas aquesta.

Felip de Malla no es limita a instrumentalitzar els clàssics servint-se'n per a finalitats que els serien totalment alienes. Ell en fa una valoració cristiana, una valoració que pertany al tronc de la teologia especulativa. Atribueix a les aportacions del clàssics una importància substantiva i estudia la relació que aquesta aportació de la ciència humana té amb la ciència per a ell suprema, que és la Teologia.»

19. La pura especulació es troba ara i adés al *Memorial*, però les citacions semblen aquí, amb freqüència, prohibides per llurs dimensions, excessives. Podria, per exemple, adduir el lloc 12d ss on hi ha una especulació exhaustiva sobre les dues naturaleses, humana i divina, de Crist; podria també, adduir el lloc 60d ss, on hi ha una àmplia discussió, en la qual Felip de Malla exposa les seves divergències amb sant Tomàs d'Aquino, sobre l'efecte inicial de la redempció de Crist en les ànimes del purgatori, si les deslliurà totes, o només les que ja havien satisfet la pena per llurs pecats; sant Tomàs defensa la segona tesi i Felip de Malla la primera; les argumentacions són, en tots dos casos, purament especulatives i racionals. Documentar, doncs, plenament aquest aspecte del *Memorial* ultrapassaria els límits raonables d'aquest treball, però, de manera més que tot indicativa, forniré alguns textos que crec que comproven plenament la meva afirmació:

16a: ací ha loch la regla de Aristòtil propter unumquodque tale est illud magis, aquel per lo qual ha alguna qualitat o virtut o força la ha en si major. No pots, Senyor, tu freturar de ço que dónes e que cascú té per tu...

Aquí és un principi filosòfic; a 7a trobem una precisió sobre la virtut de l'adoració:

Emperò no entenga algú que ymatge del crucifixi dega ser adorada, car ara seria error e abominació, mas en aquell lo ver Déu e ver home qui fo crucificat per la nostra salvació o restauració, del qual la ymatge és representació.

20. Més interessants són, si es pot dir, els llocs on especulació i Escriptura es fonen, 15c:

O costant Jesús, baró longuàtime e perseverant! Aquesta aspra mort donarà fi a la tua e laboriosa e affanyosa vida, donchs pren conort, car quan e trossús on se deu stendre e dilatar dolor, tu ho sabs bé, qui est

hom de dolors, segons dix Ysayes, e d'aquelles tens la perfecta mida. O Jesús sant! O cors animat, sobre tots adornat de perfecció, fet de virtuts e de altíssimes bondats e belleses corporals e spirituals, del qual se meravella tota humana natura, tu est aquell marvellós, elegant e speciós cors, comparat al cos de sis cayres, lo qual per res que vingua, ni per molt que fortuna cruell se allarch e's retengua no cau sinó de pla. Be puch per rahó applicar a tu aquell dit de Aristòtil in primo Ethicorum tetragonus est sine vituperio...

21. Els textos en què l'argumentació és purament escripturística surten al *Memorial* amb una profusió inaudita; aquí simplement en deixo constància, perquè el tema tornarà a sortir; valguin els llocs adduïts al paràgraf n.º 23.

22. Finalment, quant als textos clàssics que es troben a Felip de Malla, remeto al n.º 17, a les paraules esmentades de Josep Perarnau, que, quant a això, també esmenta un lloc clau per a entendre la mentalitat de Felip de Malla, al final mateix del capítol tercer del manuscrit barceloní de Felip de Malla, 25b:

E sent Pau serveix (sic: segueix?) en los Actes dels Apòstols allegant un dit dels (sic) Aratus, Actuum xvii, et alibi i ad corinthios un dit de Menander, que havia posat que colloquis leigs e desonestes eren corruptius de bones costumes, et ad Titum ii un dit de Eumènides, philòsoph gran, contra los candiats...

per bé que Josep Perarnau pensa aquí, més complexivament, en la dignificació de Filosofia per part de Felip de Malla.

Jo, personalment, tinc la impressió que l'adducció d'autoritats no cristianes no té una distribució regular a tot el *Memorial*, i que serà interessant esbrinar-ho, i si la sospita es confirma, escatir-ne la causa, però per ara això m'és només una suposició.

23. Cal dir que Felip de Malla palesa una familiaritat poc comuna amb el text sagrat, que evidencia un coneixement de tota l'Es-criptura senzillament esbalaïdor. No es limita a l'aplicació i exegesi més o menys piadosa, més o menys estricta, dels llocs més coneguts o perquè surten a les perícopes bíbliques més usades a la litúrgia o perquè són peces claus en la fonamentació dels dogmes; no, això, naturalment, Felip de Malla ho domina, però és que, a més a més, a tot el *Memorial* trobem a la baldor detalls mínims del text escripturístic, pels quals àdhuc el lector interessat profundament en tal lectura passa els ulls sense veure-hi res o, a tot estirar, un detall

mínim de procedència ignota, qui sap si de mer estil, dels quals Felip de Malla extreu un sentit, literal o místic, que mai no hauriem ni suposat ni esperat. Per exemple 33d:

Aprés parlà la quarta fembra, qui era molt vela, e beguda, e mal vestida e mal aparentada, ab la cara baixa, trista e pensiva, tenint en la mà un sach foradat qui per molt q'y metés omplir no's podia, e bé cuydí que fos aquell sach del qual havia parlat lo propheta Aggeus ca° I° et qui congregavit mercedes suas misit eas in saculum pertusum, car lo desig de la sua persona avara jamay no's pot omplir...

Aquí l'aplicació del text profètic d'Ageu per part de Felip de Malla no respon al context bíblic, però cal reconèixer que es necessita una intimitat poc comuna amb el text de l'Escriptura per atinar, quan es pretén caracteritzar l'avarícia, a esmentar la frase d'Ageu, precisament perquè ell no pensa *in directo* en l'avarícia, i també perquè l'observació del profeta es perd com una goteta d'aigua en el mar immens de tot el text sagrat.

El mateix podem observar en el detall de la creu de Crist, que, personificada, tramet una lletra a la Verge Maria, 41b:

Yo, vera creu mal sporgada, vera regina sobre tots los arbres, significada per l'arbre spinós appellat rampnuus, al qual digueren los altres arbres: hajes tu de nos senyoria (Judicum VIII)...

També un detall amb molt poc relleu del llibre dels Jutges ilustra com segurament ningú mai més no ha fet la preeminència de la creu damunt de tots els altres arbres.

Un cas d'exegesi complexiva veritablement notable el tenim a 51d, on l'autor fa, en estil directe, una meditació en primera persona sobre la relació de Déu Pare i Déu Fill durant la passió:

Mes bé sabies tu, Pare omniscient e omnipotent, ton fill en què temia e per a quant era. Ja David havia prophetat en aquell psalm LXXXVIII qui comença misericordias domini que en la sua batalla no li ajudaries, dient: non es auxiliatus ei in bello. E en lo dit psalm se contenen molts misteris de la passió en ço que diu exaltasti dexteram deprimentium eum, car los seus enemichs usaven de prosperitat temporal, e lo temps los venia axí com lo volien, e divisar-lo sabien, letificasti omnes inimicos ejus, car los seus enemichs veets que eren pervenguts a fi de lur niquícia, liurants-lo a mort tots se n'alegraven... Segueix-se destruxisti eum ab emundatione car no usà de letovaris ne de altres delits de la gent de

aquest món e segons era costum lavors dels juheus. Sedem ejus collisisti, açò diu per la seva auctoritat e de cadira reyal, la qual ab tirania fon, ell vivent, per Erodos e Pilat ocupada, car ell dret e natural senyor era del regne de Judea e monarcha del món segons appar ps° LXXI° dominabitur a mare usque ad mare. Avertisti adjutorium gladii ejus, diu-se açò per la ajuda que sent Pere ab coltell li feya, la qual no li valgué. Segueix-se més avant en lo dit psalm minorasti dies temporis ejus, car no complia terme natural de la sua vida, preocupat per la mort violenta. E per açò e moltes altres coses prolixes de contar havia dit en aquest psalm lo propheta: oh Déu, tu has repellit e menyspreat lo teu Christ, dient-ho per tant com en la forca de la creu lo leixà ignominiosament crucificat e penjat...

24. Segons la cronologia establerta, amb reserves, per Josep Perarnau, fóra en el bienni 1404-1405 quan culminaria la dedicació bíblica de Felip de Malla a París; en aquests anys hauria estat *lector biblicus*, cosa que determina una estada anterior, possiblement des de l'any 1395, en què el jove estudiant hauria atès els graus acadèmics anteriors indispensables. L'article de P. Glorieux esmentat a la bibliografia ilustra amb una nitidesa excepcional com s'estudiava l'Escriptura a París uns vint anys abans que hi fos Felip de Malla; ara que, ateses les circumstàncies d'aquelles èpoques, cal pensar que no hi hagué grans diferències entre els temps de Pierre d'Ailly i els de Felip de Malla. El primer d'ells va estudiar Escriptura a la Universitat de la Sorbona els anys 1374-1376, i d'ell posseïm amb algun detall el seu *cursus* escripturístic. Segons les exigències universitàries, el lector bíblic, que havia de tenir com a mínim vint-i-cinc anys, havia:

a) de fer una exposició solemne del principi de cadascun dels llibres de l'Escriptura,

b) havien d'explicar, per ordre i esmentant les glosses més importants, o que consideressin adients, dos llibres de la Bíblia, un de l'Antic Testament i un altre del Nou, tot triant-los lliurement,

c) cada exposició durava una hora, i mai, en una exposició, no podien explicar més d'un capítol respectiu; podien, en canvi, repartir l'exposició d'un sol capítol en més d'una hora lectiva.

L'exposició solemne del principi de cadascun dels llibres de l'Escriptura es limitava a un elogi genèric del llibre o del gènere literari que agrupava un nombre determinat de llibres.

Posseïm l'exposició solemne del *principium* que Pierre d'Ailly va compondre per a l'Evangeli de sant Marc, i una exposició d'ell,

que és segurament la que va fer en un dels dos anys de *lector biblicus*, feta sobre el Càntic dels Càntics³; no es tracta pas d'una exposició espiritual, mística, del llibre, sinó d'una aplicació rigorosa de la norma universitària: *legant ordinate*, deia, és a dir, capítol per capítol, *textum exponendo*, o sigui, aclarint-ne el sentit, explicant les frases, o termes difícils, *et glossas notabiles declarando*, és a dir, aportant les autoritats considerades oportunes.

25. L'impacte de tota aquesta dedicació parisenca de Felip de Malla a l'Escriptura és evidentíssim en tot el *Memorial*; la quantitat de gloses adduïdes per l'autor és imponent.

Les gloses no sempre responen a un mateix patró; de vegades són mínimes acotacions terminològiques. A 54c s'esmenta el lloc del capítol VI del llibre del Gènesi; transcripció literalment:

non permanebit spiritus meus in homine in eternum quia caro est. Et littera hebrayca dicit non judicabit spiritus meus homines in eternum quia caro sunt. Glosa non judicabit id est non condemnabit nec cruciabit quia caro fragilis est.

Però altres vegades la glossa és distinta, 60b:

La present letra fon portada e presentada a Déu lo Pare per oració, de la qual diu una glossa sobre aquell loch del psalm intret *postulacio mea in conspectu tuo*, oració és com a missatge del cor entrant a Déu e complint ço que hom li comana.

La glossa aquí adduïda per Felip de Malla fa quelcom més que l'esmentada abans: sense eixir de la via indicada pel text bíblic, progressiva en sentit rectilini, homogeni, és a dir, aprofundeix el sentit del text en una exegesi que no podríem dir que no és literal.

Però el sentit d'altres gloses és totalment espiritual i, diríem, no pas en un sentit pejoratiu, heterogeni: normalment l'extensió d'aquestes gloses és més dilatada, i alguna vegada Felip de Malla n'aporta més d'una al mateix text que, o bé es complementen, o l'illuminen des de diverses perspectives: a 33b parla d'un pecat capital, la ira, que diu, tot referint-se a Crist:

Yo l'he d'esternir de la vida humana. Si a palès no puch, per art o per metzines. Venits, donchs, germanes, e metam-li túxech en lo pa que

3. P. GLORIEUX, *Les années...*, 133ss.

menge et ream la sua memòria de la regió dels vivents sicut scriptum est Jheremie xi^o venite mittamus lignum in pane ejus, lignum id est taxum de qua fit toxicus, ut dicit una glosa. Diu una altra glosa que ira volia dir: metam lo seu pa, ço és lo seu cors, en fust, ço és la creu.

Evidentment, aquests textos adduïts no esgoten totes les modalitats de glosses que ofereix Felip de Malla, però sí que indiquen els tipus principals que ell tractà a París, i que tan pregonament i bella han repercutit en el *Memorial*.

26. A part dels textos bíblics aclarits per glosses, el suport que Felip de Malla cerca en la Bíblia per a les seves tesis i afirmacions sembla ésser excepcional per a aquells temps; aquí recolzo en el text, que tinc al davant, del llibre de Josep Perarnau: Gerson, mestre a París en temps de Felip de Malla, apunta, sembla haver desconegut (= negligit) el valor que per al teòleg té l'Esclitura; Felip de Malla reacciona contra aquesta tendència, i fonamenta les seves tesis i les seves afirmacions en textos bíblics, i això no sols d'una manera textual, és a dir, tot aferrant-se superficialment al text, ans d'una forma que evidencia una intel·ligència reflectida i, per això, profunda, 2b:

dien les glosses que aquest centurió, considerant la gran, poderosa e alta veu de Jesús, com ab molt sforçat e vigorós crit dix: «Pare, en les mans tues coman lo sperit meu» donant-li glòria per vera testificació, lo confessà ésser ver fill de Déu, e per consegüent ver Déu, car home axí anustiat... no fóra stat potent per fer tan alta clamor.

Si he adduït aquest text, és només de manera declarativa de com Felip de Malla pensa que l'Esclitura ha de prestar suport a la Teologia; evidentment, l'argument és un lloc comú⁴. Jo diria que l'autor del *Memorial* va atènyer, en aquest aspecte, un equilibri molt desitjable: va eliminar el divorci entre Esclitura i Teologia especulativa.

27. Felip de Malla tracta específicament de l'Esclitura en els capítols cinquè i sisè del manuscrit de Barcelona, del qual ocupen els folis 36a-52d.

L'autor continua la tècnica de les visions ja proposada en els capítols anteriors, i que vèiem en els números 9-13. Felip de Malla

4. Si he escollit aquest lloc i no un altre, ha estat amb una intenció molt concreta; Felip de Malla comença el seu *Memorial*, en efecte, el lloc adduït és al principi mateix del primer capítol, definit clarament la divinitat de Crist.

contempla la Verge Maria abatuda per l'aflicció i consolada per la Teologia personificada, que porta una carta a la mà dreta i un llibre gran sota l'aixella, adés obert, adés tancat. La Teologia, després d'unes consideracions del dolor de la Verge Maria, a la qual s'adreça en estil directe, prossegueix, 37d:

yo són Theologia sancta, immaculada, raig de lum supernal, transcendent e infalsificable, tramesa d'alt a baix, e dels cels a la terra, per instruir los hòmens qui viuen en lo món, certs de lur mort e així mateix de resurrecció, de les veritats necessàries a llur salvació, e per dirigir-los a fi eternal qui és fruició en bé divinal. Car yo, incomparablement altificada sobre tota sciència e scriptura humana, preych e declar via de veritat, appellant les gents a la pàtria subirana, regió de vivents, d'on mort, ignorància e vana cupiditat són del tot exellades, e revocant-les de terrenals desigs, los fas venir en sa vera, sens capció e altra ficció, e certa felicitat, font e principi de tota bondat inseparable de eternitat. Port mon libre de vida, testament de l'Altisme, conexença de veritat, segons dix lo fill de Syrach eccli xxiii^o ubert als umils, tancat als ergullosos, axí subtil que'ls alts enteniments ab gran treball de pensa retench ocupats, car altíssimes, profundíssimes són les mies veritats ecle vii^o alta profunditas quis inveniet eam, e així pla a l'ànima devota, que no roman orphe de la sua capacitat proverbiorum ix^o si quis est parvulus veniat ad me. Desperació e presumpció de intelligència no y troben loch jamay. A tot fet e a tot temps són bastant provehir, per ço dix lo savi que és infinit lo meu thesaur sapiencie vii^o ni per alguna familiaritat fuy jamés enujosa o ffatigosa, car per tots temps do novell delit a l'enteniment viu e estudiós qui a mi se applica; habundosa són tots temps despenent com a regina rica e magnífica; de tants béns m'a dotada lo teu fill precellent.

28. La Verge, en la seva resposta, insisteix sobre el seu sofriment, el caracteritza, declara que Teologia l'ha veritablement confortada, i li prega que li comunicui el contingut de la lletra que li duu de part del seu Fill; aquí trobem una citació agustiniana fonamental, en la concepció de Felip de Malla, quant a la concepció de les relacions de Teologia i Escriptura, 37d:

Scripturam condidit Christus eminentissime auctoritatis qui (sic: quae) canonica appellatur, cui fidem habemus de his rebus quas ignorare non expedit nec per nos ipsos nosse ydonei sumus⁵, les quals paraules demostren com Jesús a la sancta Teologia, la qual és scriptura canònica de superlativa auctoritat, ha volgut sia dada fe e creença sens scrúpol e dubietat de les coses les quals ignorar no és expedient, ne podem per nos mateix saber ni entendre.

5. Sant AGUSTÍ, *De Civitate Dei* X.

29. Segueix un llarg diàleg entre Teologia i la Verge, en què la primera anuncia i justifica la mort redemptora de Crist. Apareix aquella ombra de mort que hi ha al llibre sisè de l'Apocalipsi; de fet és el diable que, no segur de la identitat divina de Crist, prova d'esfereir la Verge, perquè obstaculitzi la mort del Fill i la redempció del llinatge humà. Una segona missiva arriba a la Verge, tramesa per la creu en què Crist serà crucificat. La creu és conscient del dany que inferirà al cos de Jesús, i el dolor que això causa a la Verge porta a Felip de Malla a ampliar la perspectiva que ens ofereix de l'Escriptura: Teologia abraça amorosament la Verge, 41d:

la tench stretament e cordialment abraçada, sí que jamay d'ella no's partí, ans, com aquella delliberava de tenir altra via, de bon grat la seguí. Ací puix yo piadosament contemplar e creure que la Verge Maria en totes les sues tribulacions recorria per remey al estudi e meditació de la sancta Scriptura, la qual, segons diu sent Pau, dóna consolació e conserva sperança e no permet caure en desesperació, car dels pus grans remeys que poden trobar cor contristat e ànima tribullada e per aspres fortunes nit e jorn turmentada són legir e estudiar en la sancta Scriptura, car aquell qui la ou no serà confús per alguna tribullació Ecli xxiii^o e per tal l'estudi de aquella és meritori de vida eterna Ecli xxiii^o qui elucidant me vitam eternam habebunt. Segons és stat dessus allegat en lo pròlech, part los altres innumerables béns que en si aporta, car ella és aquella sapiència de la qual diu lo savi que tots béns li són venguts per ella e innumerable honestat per les sues mans Sapiencie vii^o. Crech yo que en aquest seu profunde estudi la sua ànima ab Déu per caritat unida s'eleva en meditacions e intel·leccions altíssimes, deutíssimes, subtils e gloriuses, pervenent a conexença de totes coses passades, presents e sdevenidores, e de totes altres divinals e humanals ha hánima no unida ab la divinitat en unitat de supòsit comunicables, encara que fossen així amaguades com aquelles de les quals diu sent Pau que home no les pot per lingua splicar.

30. L'al·lusió a l'Escriptura es fa insistent: l'autor s'adreça a Teologia, demanant-li llum i Teologia respon tot invitant-lo que llegeixi l'Escriptura, 42d:

E girant (Teologia) devés mi los seus ulls scintillans, moguda per la pregaría mia, produhí'm denant xlvii ròtols, los quals, segons me dix, eren los xlvii llibres del Vell Testament, qui per la obscuritat, e ab ombra de ley, són figurats per ròtols amaguats e conplits e conclosos. E més havant me liurà lo llibre que tenia sota la exella, tancat devers la part del cor, en lo qual era scrit ab letres d'aur, resplendents e belles, lo Novell Testament, dient que per la Scriptura que s'i contenia poria saber

ço que desigava. E ella no desemparant la Verge Maria, girada a mi, segons que dit he, instruhint-me ab lo gest de la cara, féu-me senyal que obrís los ròtols e cartejàs lo libre de xxvii cartes, car tants són los libres del Novell Testament, los quals si bé lavors ella començava, reputava emperò perfets per lur certitut en la divinal predestinació.

31. Comença el capítol VI del manuscrit barceloní amb una indicació precisa:

Finit aquest plant torní a mon studi, començant en los ròtols e en lo libre de sancta Theologia, e instruit per lo gest de aquella, la qual me signava dels ulls, venguí en aquells passos en los quals lo Fill de Deu duplicava al Pare que'l delliuràs, si possible era, de la passió.

32. Una mica més avall Felip de Malla apunta una idea que, com veurem, tindrà una eclosió plena al principi mateix del manuscrit valencià, 41b:

volent així mateix que Jesús redemptor triumphe e regne per mi, per complir los tests de la sancta Scriptura...

33. Com veurem més avall, Felip de Malla sembla establir una distinció nítida entre el libre que Teologia portava sota l'aixella, que fóra el Nou Testament, i els ròtols (= rotlles) que «produceix», però una mica més avall del lloc esmentat indica, almenys implícitament, la categoria, idèntica, de tots dos Testaments, per quant en l'Antic troba respostes de Déu Pare a l'angoixosa pregària del Fill acabada d'esmentar, 44d:

Aprés (Teologia) me signava en altres parts, e legia les respostes del Pare eternal, dient que no obstant que fos innocent, sens frau e mendaci, emperò que'l feria e l'havia ferit per lo peccat del poble sanar o curar, segons apparia en lo títol de Ysayes a liii capítols assats stesament, e així mateix a lii capítols en la fi, dient com seria vituperat sens glòria de reputació humana.

34. Immediatament després ve una observació de Felip de Malla interessant en referència a les perspectives des de les quals ell veia l'Escriptura, 45a:

Aprés, continuant yo en la lectura, la qual no poria tota explicar, car gran part de la sancta Scriptura se pot còngruament aplicar al misteri del redemptor en la passió sua...

D'acord amb això, al principi del capítol sisè l'autor «torna — indistintament — a los ròtols e al libre de sancta Teologia».

35. Encara hi ha, en el llibre VI, alguna al·lusió fugissera a la sagrada Escripura; així a 51b, a propòsit de l'adducció d'una sèrie de textos bíblics veterotestamentaris que enalteixen la victòria de Crist, diu Felip de Malla, 51b:

E dementre que yo considerava en la profunditat de la sancta Scriptura...

36. Per a arrodonir la visió que Felip de Malla té de l'Escripura cal aportar encara un text del capítol setè del manuscrit barceloní, 56c:

Emperò los prophetes, qui mentir no poden, en los lurs libres per tu auctanticats li fan testimoni de ésser innocent e luny de tota colpa. Ysayes dix a liii capítols que peccat no ha fet, e David en lo psalm diu quasi admirant: e lo just, què ha fet? volent dir certament, no ha mesrecut així ésser tractat...

a més un text que hi ha al principi mateix del manuscrit valencià; aquí prenc la transcripció del llibre de Josep Perarnau:

e nota ací com volch lo reverent senyor Jhesús que les scriptures del Vell Testament fossen en ell e per ell verificades, donant fi en si mateix a les figures les quals eren de ell, manifestant lo secret ab lo qual longament eren stades closes e sagellades, e açò perquè la veritat se descobrís, a la qual tots los seus actes fahien testimoni, e perquè una tille de la ley no perís ne la menor fulla de tot l'arbre de la Scriptura sancta Ps. I folium ejus non defluet,

i, finalment, un text del principi mateix, també, del capítol segon del manuscrit barceloní, en què l'autor s'adreça en primera persona a Déu Pare, 7d:

O viva lum excellent, poderosa lum intellectual, perfecció de amor!
O valor gran, penetrant e activa valor sens par, remey contra langor!
O sapiència de tots béns exemplar, a la qual plach ésser per nos passiva!
Ara me inclin conexent què té obs a la tua fulgor. Ab ardent raig de ta faç amorosa dóna'm vigor de scriure e de parlar de aquells secrets de ta mort dolorosa, per la qual home perdut volguist salvar e coronar de vida, preciosa virtut del sant pilot Jesús, ver Déu e ver home, la quall vull per notxera de la fràgill naveta de mon enteniment. Mostra'm la carta purament apuntada ab lo compàs de ta perfecció, per navegar en aquella mar alta de la Scriptura sancta, profunda e impenetrable, trobant lo port de redempció...

37. En el número 20 havíem tractat aquells textos en què especulació i Escriptura es fonen; a 37b trobem fonamentada la relació Teologia (especulació)/Escriptura, com a tesi constant del *Memorial*. La Teologia és, bàsicament, especulació, però fonamentada més en l'Escriptura que en la filosofia. Tant és així, que Felip de Malla estableix un parallelisme estricte entre teologia i Escriptura, fent per a això seu el lloc de sant Agustí esmentat al n.º 28: Teologia es «scriptura canònica de superlativa auctoritat». Aquí se subratlla tant la transcendència de la Teologia com la de l'Escriptura, de la Teologia, però, en el ben entès de considerar-la com a paraula de Déu i referent a Déu, molt més que no pas com a eixarreit raonament. Penseu que en temps de sant Agustí l'especulació teològica s'havia desenvolupat en un grau molt menor que no pas en l'època de Felip de Malla, i que aquest no hi ha dubte que no negligí aquest matís fonamental quan adoptà el text agustinian per establir l'equivalència entre Teologia i Escriptura.

Però Teologia i Escriptura mai no es confonen, sinó que conserven el seu camp propi i diferenciat; més aviat diríem que convergeixen en llurs objectius. A 41d es diu clarament que Teologia seguí de bon grat la Verge Maria «que del·liberava tenir altra via». Aquesta «altra via», pel que veiem immediatament, és l'Escriptura. És a dir, per a Felip de Malla entre Teologia i Escriptura hi ha unió i compenetració íntimes sí, però també diferenciació clara i absoluta de camps i d'objectius immediats.

38. Però la Teologia, com a saviesa divina que és, no es limita només als savis del món, també omple totalment els humils: és aquest saber «així pla a l'ànima devota que no roman orphe la sua capacitat». És el prodigi de l'acció divina, la projecció natural de Crist que es dóna a tothom, protagonista del «llibre de la vida, testament de l'Altisme».

39. A 42d ens trobem amb la idea bàsica i constant a Felip de Malla: l'Escriptura és un dels dos suports de la Teologia; l'altre és l'aprofundiment racional. L'autor marca una clara línia divisòria entre els dos Testaments, i aquesta línia divisòria no és només cronològica, l'Antic Testament, llibres anteriors a Crist; el Nou, posteriors, sinó que els llibres caracteritzats per «obscuritat e ombra de ley» són en si incomplets i — diríem — inintelligibles, almenys en llur sentit més propi i pregon; llur coronació i aclariment definitiu ve en els llibres del Nou Testament.

Aquesta clara distinció entre els llibres dels dos Testaments també es pot deduir del començ, adduït al número 31, del llibre sisè del manuscrit barceloní, en què Felip de Malla «comença en los ròtols e en lo libre de sancta Theologia», que és el Nou Testament; àdhuc en la diferència dels *ròtols* o volums en el sentit etimològic de la paraula, i el «*libre*», aquells per designar l'Antic Testament, aquest per fer-ho amb el Nou, l'autor vol precisar la distinció.

Amb significativa insistència Felip de Malla apunta que el Nou Testament és la coronació de l'Antic; la idea s'expressa a 41b, a 45a, i molt principalment a l'inici mateix del text del manuscrit valencià, transcrit al número 36. Però on es diu de manera més rigorosa és en el lloc 42d, cap al final de la citació, si s'atén estrictament a l'etimologia de les paraules, cosa que cal fer sempre si es tracta de l'autor del *Memorial*: Teologia indica a Felip de Malla que «obri los ròtols i cartegi el llibre de XXVIII cartes, car tants són los libres del Novell Testament, los quals si bé lavors ella començava, reputava emperò *perfets* per lur certitut en la divinal predestinació». El text és tan dens com immillorable. Els llibres del Nou Testament son «*perfets*» en el sentit etimològic del terme, és a dir, han arribat a llur compliment absolut (ergo: no els altres, l'argument és exclusiu), i això en virtut de la divinal predestinació, radicada en el Nou Testament, i expressada, indubtablement, en el Vell; la direcció més normal, quant a nosaltres, homes, i la interrelació dels dos Testaments és evident.

40. Sí, els dos Testaments no són pas, en la concepció de Felip de Malla, quelcom inconnex, en cap direcció. Podriem pensar, falsament, pel que hem dit, que la fluència i el desenvolupament de l'eficàcia de les dues parts de la Bíblia sempre va endavant, és a dir, que no hi ha explicacions de textos del Nou Testament fetes per altres textos de l'Antic. No, aquesta no és la idea de l'autor del *Memorial*; quant a això hi ha un text molt significatiu; a 44d les preguntes fetes per Crist sobre el sentit i la necessitat moral de la seva passió troben resposta del Pare Etern a llocs de l'Antic Testament. Pel creient, la Bíblia és un tot indestriable, si bé la capacitat de l'home, limitada, hi veu amb més freqüència una direcció que una altra. Però la idea de la inescrutabilitat total de la Bíblia és una de les altres constants del pensament de Felip de Malla; quant a aquesta temàtica, vegeu 7d, 45a.

41. Felip de Malla reconeix una evolució homogènia de la re-

velació, un progrés, un aclariment successiu i ascendent des de les dues bases, que culmina en el vèrtex de la piràmide; tornem a llegir els llocs 45a i el principi del manuscrit valencià (n.º 36). La primera pujada és certa i fosca ensems, certa per l'autoritat de Déu, fosca perquè no illumina el seu fitó definitiu; la segona és clara, illuminada des de la creu de Crist, la llum que illumina tot home en aquest món. Quan el porta la dona Teologia, el llibre del Nou Testament adés és obert, adés és tancat, i Teologia dóna amorós recolzament a la Verge. La imatge, que evoca passatges apocalíptics, on la figura del rotllo obert és usada amb insistència, vol dir: obert per als qui amb cor pur accepten la paraula de Déu, i així la cerquen, tancat per als qui ho fan malèvolament o amb segones de canvi. La puresa de cor exigida per tants llocs de l'Apocalipsi és el rerafons de la figura de Felip de Malla.

42. El lector actual del *Memorial* no ha d'oblidar mai l'àmbit teològic del qual ha brollat l'obra, i així cal que no s'estranyi que la Teologia del testament, és a dir, que l'Escriptura és un llegat de Déu als homes, prevalgui sobre la de l'aliança, que és, en realitat, el rerafons teològic del mot grec *διαθήκη*. Però l'exegesi bíblica d'aleshores era molt lluny d'aquesta perspectiva.

Això condiciona decisivament la de Felip de Malla. El «testament de l'Altisme» sembla ésser, en rigor, només el Nou Testament, avalat per l'Antic, perquè n'inicia els desenvolupaments — inici fosc en si i indiscernible si no surt de la seva entitat —, que culminaran en el seu oponent, i avalat també «per lur certitut (la dels seus llibres) en la divinal predestinació» (42d). Quelcom és significatiu: l'Antic Testament no és portat per Teologia, que indica a l'autor que consulti els llibres del Nou Testament, i no diu el mateix dels altres. Teologia havia «produhit» davant de l'autor del *Memorial* els quaranta-set ròtols «amaguats, complits e conclosos». «Produir» té segurament aquí el sentit originari del verb: «exhibir», «fer aparèixer». Del sentit del terme «perfet» ja n'he parlat.

42. Tornem a 42d, encara, perquè hi ha els trets fonamentals del que Felip de Malla pensa referent a Teologia i Escriptura. L'acció hi és posada, imaginativament, per Felip de Malla a l'hora de l'expectació angoixosa, per part de la Verge Maria, de la immediata passió de Crist, i «lavors ella (Teologia) començava». Abans de Crist no hi ha Teologia possible; l'Antic Testament presenta, des d'aquesta perspectiva, un estadi de pensament preteològic. No resta,

per això, desvaloritzat; la seva essència és el misteri, els ròtols «amagats, conplits, conclosos», Teologia pot mostrar-los, assenyalar-los. La seva vàlua és indiscutible; tot el *Memorial* vindrà tatxonat de citacions veterotestamentàries.

43. Tot cenyint-me rigorosament al text de Felip de Malla, potser matisaria més la idea que Josep Perarnau apunta «que la funció de la Teologia (a l'ideari de Felip de Malla) consisteix a explicar (en el sentit inicial de desplegar i obrir) els llibres de la Bíblia». Això, crec, és rigorosament exacte quant al Nou Testament. Però és simptomàtic allò de «produir», equivalent, repeteixo, a «exhibir», «fer aparèixer». Jo diria que en la concepció de l'autor del *Memorial*, Teologia, quant al Vell Testament, no pot fer res més que mostrar-lo i, en tot cas, escutar-lo amb la certesa de no arribar al final. El seu component de dubte i de perplexitat sura tantes vegades! Felip de Malla es complau a subratllar com els autors veterotestamentaris no entenen per què el Crist just ha d'ésser castigat; repeteixo una citació, tot ampliant-la:

56c Emperò los prophetes, qui mentir no poden, en los lurs libres per tu auctanticats, li fan testimoni de ésser innocent e lunny de tota colpa. Ysayes dix a LIII capítols que peccat no ha fet, e David en lo psalm diu quasi admirant: e lo just què ha fet? volent dir cer(t)ment: no ha merescut axí ésser tractat... Donchs volràs que virtut sia tan calciguada? ⁶

44. Des de la perspectiva del *Memorial*, Déu es manifesta a tota la Bíblia, però d'una manera diferenciada. Crec que es podria establir el següent paralelisme: el *Memorial* presenta l'Antic Testament vinculat especialment a Déu Pare, que s'hi presenta d'una manera més aviat genèrica, poc clara en les seves concrecions, que va plantant els fitons d'un futur i cert succés que culmina en Crist.

Perquè el contrast és evident i significatiu: Teologia porta el Nou Testament sota l'aixella, «tancat devers la part del cor». Si pensem que a Felip de Malla difícilment trobem paraules inútils o de simple agençament, l'esment d'aquesta víscera no és irrellevant: la irrupció de l'amor com a agent determinatiu és bàsic al Nou Testament, a diferència de l'Antic: la divisió entre els dos Testaments és així enèrgicament subratllada. La Teologia culmina en l'amor, en la contemplació. El sentit de la «perfecció» dels llibres del Nou

6. Es pot tornar a llegir el lloc 8d.

Testament és múltiple i entreteixit: en ells es pot parlar d'una perfecció material en el sentit que presenten una coherència i encaixament amb tota l'Escriptura indiscutibles, d'una perfecció cronològica en el sentit que s'han acomplert en el temps i que després d'ells la revelació pública de Déu s'exhaureix, però per damunt de tot d'una perfecció formal i exemplar, per quant ha estat obrada per Déu, per quant és capaç de moure'ns com a causa eficient vers la nostra pròpia perfecció, i és model adreçat als homes; d'aquí ve la invitació de Teologia a l'autor perquè els consultés.

45. Felip de Malla respon plenament al tema que avui anomenariem de la inerrància. Hem vist com a 56c parla dels llibres dels profetes, autenticats per Déu Pare, però l'afirmació no és limitativa, de cap manera: altrament l'equiparació, de la qual és plenament conscient l'autor del *Memorial*, entre aquests llibres i la resta de l'Escriptura fallaria precisament en la seva clau de volta. A 41b llegim (cf. n.º 32) que el triomf de Crist acompleix els textos de la santa Escriptura, els quals, assumits genèricament per Crist i, conseqüentment, avalats per Déu, es declaren així lliures de tot error (dogmàtic, religiós). Més ilustratiu és encara el lloc 7d, també ja transcrit, en què la imatge marinera, tan habitual no sols a la literatura bíblica, sinó àdhuc a les profanes grega i llatina, ens mostra aquí, incisivament, que la perfecció de Déu ha confeccionat el mapa per a navegar en el mar de l'Escriptura; el pilot o nauixer és Jesús. Implícitament sí, però no menys indubtablement se'ns diu que l'Escriptura «sancta, profunda e impenetrable» no pot contenir error.

46. I acabo ja. Per a fer-ho, no podria recórrer sinó al text 42a, on Felip de Malla ens proposa el fruit que de la lectura de la Bíblia n'ha tret la persona més excelsa de les que la poden haver llegida, la Verge Maria. El que a 37b ens havia estat dit, que al Nou Testament «desperació e presumpció de intelligència no y troben may loch», a 42a ens hi és girat i se'ns assenyala, per a tots, savis i no savis, poderosos i humils, la funció màxima de l'Escriptura: «dóna consolació e conserva esperança» a tota ànima atribulada, és camí de vida eterna: *qui elucidant me* (els qui veritablement l'entenen) *vitam aeternam habebunt*. I connecta, ja en aquesta vida, amb Déu: és ruta de contemplació. El «savi» és aquí una noció complexa, no l'eixarreit intel·lectual, sinó el qui transforma en vida la vivència i la frase assimilada; la seva màxima expressió és el místic.

La lectura del *Memorial del peccador reemut* palesa l'erudit,

l'home d'admirable potència intel·lectual, àdhuc l'home de govern, també l'educador — recordem els seus prolixos advertiments a la ciutat de Barcelona contra els pecats d'enveja i de maledicència —, també el polític: no en va va recórrer Europa en tasques diplomàtiques que no deixaven de tenir un acoloriment pastoral (les seves intervencions en el concili de Constança). Però per damunt de tot el *Memorial* ens connecta amb el sacerdot i l'home de fe i d'oració; el seu profundíssim domini de l'Escriptura no prové només de la seva dedicació d'estudiant parisenc a la Bíblia, sinó també, indubtablement, de llargues lectures espirituals convertides en oració fetes damunt del text sagrat. La unció amb què tracta la paraula de Déu no és pas diferent d'aquella que recomana als sacerdots quan celebren la Missa (45d). Com a humanista i teòleg de pensament liberal i constructiu, nota Josep Perarnau que Felip de Malla s'avança, d'una manera lamentablement inútil, a la Catalunya del seu temps, que, evidentment, no li seguí els passos teològics que ell, d'una manera clarivent, havia ja donat. Ara, però, en aquest centenari, és adient que se li faci justícia sense destriar la seva condició sacerdotal de tot allò altre que, innegablement amb bona fortuna, incorporà i dugué a terme.

Manuel BALASCH I RECORT

Almirall Vierna, 1

BARCELONA

Summary

The work presents from No's 1 to 13 the resumée of the contents of the manuscript B 465 of the Catalanian Library. From No's 14 to 16 it presents the thesis of the autor, which is coherent and connected, without fissures, and the works' contents: speculative theology, the Bible and ancient wisdom, some Greek (Aristotle), but basically Latin. From No 27 it concentrates on the study of the theme — Felip de Malla's conception of the Bible: a) heavenly light, b) that undoubtedly merits our consideration, c) Christ as a figure in which the prophecies made concerning him are fulfilled, which forms a basis for the previous consideration. The author always has a clear vision of the distinction between speculative theology and the Bible (37); the New Testament is the coronation of the Old. The inerrancy of the Scripture: its meaning (42) and its spiritual value as a book of prayer and meditation.